

ZANIMLJIVA PREOBRAZBA

Tri puta je zabrecalo mrtvo zvono. Tužni zvuci razlijegali se jednog ranog, kišovitog zimskog jutra uličicama malog primorskog gradića. Svi su se pre-nuli. Zastao im dah, a srce zakucalo. — A ko je to umri? Donn donn donnn! — Šjori Katini se zamatanalo i pala jon škudela vrućega mlika na mašku. Stari postolar Martin ferma je mišat kolu i tako je namršti facu, da su mu očali iz nosa pali na bradu, protegnu dugi vrat i nape' uši da čuje hoće li ko zavika u štradi ko je umri. Šjor Lovretu, kancelisti, koji se baš obuva i moli pa' mu je postol. Ni moga više molit i osta je sidi' na posteji ka inšepjan. Ma ko je to umri? — Donn donn donnn! — Svak se u mistu pripa, jerbo se ni čulo jučera da bi ko bi teško bolestan, pa je svak promisli, da mu je niko od svojte iznenada poša na drugi svit. I po treći put zvono zabreknulo i objavilo da je jedan od danas manje u gradiću. — Donn donn donnn!

Samo se par njih razveselilo, kad su čuli mrtvo zvono. To su one nesriće, koje po betulama krađu Bogu dane i jedva čekaju da niko u mistu »otegne papke«, da mogu obuć tonigu i odni ga na čimatorij, pa čapa' koji fjinorin da se mogu dobro najist i naloka'. — Grile se rastvaraju, punistre otvaraju i kurioze žene provirile zamotane u pletu, a viri jon samo nos i kinkin. Pitaju jedna drugu: — Ma ko je umri? — Da ni barba Mate? — Ma ni! Jučer je bi u crikvi. — Ma niko ni bi jučer bolestan i likar jučer ni učini nijednu vizitu, a ni Dun Ivan ni nikoga ispovidi, ni da'uje sveto... Ova kuriozitat je malo durala. Mularija počela trčat po kontradama i kričat:

— Umri je barbi-ir Bartu-ul!

— Barbir Bartul je umri?! — Ka da je grom udri u misto, tako su čejad ostala bez riči: A-a — bidni naš Bartul! — dobri naš Bartul. — I više ga ni? Lega jadan sinoć u posteju, zaspa i — ni se više probudi. Udri ga je kolap. — Joh meni! Joh meni! — dobri naš Bartul. — A što ćemo mi brez njega? — Tugovalo je cilo misto i judi nisu mogli doj' sebi i virova' da Bartula više ni.

Tuga je bila iskrena, jer je Bartul bio najpopularnija i najomiljelija osoba u tom malom gradiću. Čak i oni »picigamorti«, koji su se bili razveselili dobroj marendi i litri vina, kad su doznali ko je umri' bilo jin je žal i teško pri duši, pa su odlučili da ne išću ni šolda za odni' mrtvega šjor Bartula u čimatorije i zakopa' ga u greb. Čak su i sakupili među sobom po fjinorima za misu i sviću. To je bio jedini slučaj u mjestu, da su ovi »picigamorti« bili

tako velikodušni, jer obično uvijek je bilo svađe poslije sprovoda. Koliko hi je on puti samo muhte obriči i da in za litru vina, pa ne bi bilo u redu da išću solde poslin njegove smrti. — No bio je još jedan uzrok zašto je tugovao gradić i okolna sela za brijačem, barbirom Bartulom. Sa šjor Bartulom legao je u grob, nestao je posljednji tip onog starog barbira, pravog malogradskog figara prošlih vjekova. Njegovom smrću grad je mnogo i mnogo izgubio od svoje starinske fizionomije — isto kao da se srušila ona starinska crkva, stara kula ili pak ona starinska općinska zgrada. A tugu je povećavala onog jutra još i hladna zimska kišica i lebičada koja je zavijala ulicama i kazamentima. I svatko ko je tog jutra prošao mimo brijačnice pokojnog Bartula zastao je, nešto ga je stislo u grlu, suze navrle na oči, a usta prošaptala: Bog ti da pokoj! — Brijačnica je bila zatvorena. Jedna susida obisila je na koplje kod vrata brijačnice komad crnog platna u znak žalosti. Bi' je to štandarac pokojnoga na koji bi vazda obisi bandiru ka' bi bila fešta u mistu. Na prozoru barbirnice bili su pitari s cvičem, a između njih gajba s kanarinom, koji se zva »Berekin«. Skaka je po gajbi i kriča. Čudi se zašto Bartul još ne otvara i zašto mu još ne da jist. Zaludu ga je bidan čeka'!

Svatko je osjećao u dubini duše koliko gubi mjesto od svoje starinske fizionomije kad je Bartula nestalo. Barbirnica skupa s Bartulom bila je jedina živa uspomena na stara vremena. Postojala je već odavna jer su otac i did Bartula bili barbiri. Čitave generacije su se tu bričile. A sada eto ona se zatvara za uvik. Bartul je bi' udovac i ni' ima' dice. Ta barbirnica je bila duša mista, tu su se svi mišćani sastajali i čakulali svake sride i subote popodne i doznawali sve novitadi. A u nediju ujutro dohodili bi i težaci.

A kako je bila samo simpatična ta intimna stara brijačnica. Unutra je bilo sve tako čisto i uredno. Na škancijama bile su lipe bočice od profuma starog mletačkog kristala. Bartul nije bio samo brijač, već kao i svaki pravi starinski figaro bio ujedno i zubar i liječnik i veterinar, tumač snova, pa čak i pravni savjetnik. Naravno, da je zadirao u kompetenciju liječnika, apotekara, advokata, pa donekle i popova. Oni su se ponekad znali i rasrditi, ali Bartul je uživao toliki autoritet kod širokih masa, a k tome bio dobar i simpatičan, da se sve to njemu praštalo. Pa na koncu to su njegova od starine stečena prava — iura quesita. On je to naslijedio od svojih pređa. I tako je naš šjor Bartul

vadio nesmetano seljacima zube, liječio rane posebnim pomadama, prodavao čerote, likovite trave, bonbone za kašalj, pušća je krv, prodavao pijavice i pirule, zna zdricavat kosti, liči bolest od uha. A i za neke druge diskretne bolesti ima je uvijek nike likarije. Pa i žen su se znal potajno obraćat Bartulu za nike pomade da mogu čuva' mladost. Ako je ko bi bolestan u mistu najpri bi pošā šjor Bartulu. Ako bi barbir Bartul reka: »Sinko moj hodi u likara, ja ti ne mogu pomoć« — e onda se znalo koliko je uri. Tamo, iza one zavjese bio je taj misteriozni kut s likarijama, s bocama pijavica i klišćima za vadit kutnjake. Bartul nije bio neki šarlatan, nadriliječnik, nego čovjek koji je čvrsto vjerovao u svoje ljekarije.

Bio je Bartul i pučki savjetnik. Seljak bi najprije otišao njemu i pitao ga za savjet. A ako bi Bartul bio mišljenja da ne ide u pravdu, jerbo će izgubiti proces, seljak onda nije išao advokatu. U Bartula se moglo na diskretan način doznati puno hodilo pitat kad dohodi vapor. U Bartula se hodilo pitat koji dan je koja fešta, jerbo je on zna' kalenrometer od žile s figurom od fratra. U Bartula se hodilo pita' kad dohodi vapor. U Bartula se hodilo pita koji dan je koja fešta, jerbo je on zna' kalendar napamet. U Bartula se hodilo napisat indiric i pitat koliko vaja prilipit bula za Ameriku i za peticijun. U Bartula se hodilo pitat za svojtu kad se ko misli oženit, da ni ko u famiji mlade grubo bolestan, jer je Bartul u posebnoj knjizi imao zabilježene genealogije svih mjesnih obitelji, i tko se kad rodio i kad je umro i od koje bolesti. U Bartula su se hodili promini' dolari i šterline u florine, jerbo je Bartul bio pošten čovjek i ne bi nikad nikoga prevari. U Bartula se hodilo pitat za grube sne. Kad dite ni moglo poč od sebe, kad bi se mazge uzvirile, kad kokoši ne bi nosile jaja i imale pipitu, Bartul je zna' pomoć. Bartul je prodavao blagoslovljeno cviće i sviće iz Trsata, Loreta, Padove, Pompeja i Rima. Ispred butige Bartula bio je starinski sunčani reloj i kako bi se sunce micalo znalo se koliko je uri. Bartul je zna učinit slovo Salamunovo kontra škontraduri i šijunu. Bartul je zna' nike molitve kontra paskakalima ka bi žderali kupus. I što hoćete više?

Bartul je u tom malom mjestu jednom rječju bio sve i desna ruka svakome, a najviše malom svitu, puku koji ga je razumio. Sve je on znao i svak je u njega imao povjerenja. Likari, špičar, avokati to su bili judi više oholi, a koji su živili dobro i ništa su znali jerbo su hodili u skule, ma — ma nisu znali ono i falilo im je ono ništa što je ima' i što je zna' šjor Bartul. I na jednom njega nema više među živima! Nestalo je Bartula — nestali je jedne ere. Njegova brijačnica od toga dana sličila je onim mrtvim starim zgradama s grbovima i kulama, koje su samo nijemi svjedoci minulih vremena, mrtvi i bez riječi. Sad vam je još jasnije zašto je mjesto i okolica toliko tugovala za barbiron Bartulom. A današnji brijači? Ni sjena šjor Bartula. Oni ne znaju ništa nego samo bričit čejad, ali ni pojma o tome kako se vadu zubi, liču kokoši

od pipite i zdricavaju kosti. Kaki su ti danas barbiri? — Šuš-muš i — proli! I fala Bogu, Bartul je živi dobro. Brijačnica je bila uvijek puna raznih klijenata i pacijenata, koji su nosili ribe, kokoši, pravčevine, a usput se i obričili i ostali tu po nikoliko uri. Bartul kao brijač u današnjem smislu bio je nemoguć. Bog nas oslobodi danas takvog brijača! Bio je spor kao puž. On bi vas namazao i obrijao di polovice, a kad bi došla mušterija ostavio bi vas sjedit i pošao iza zavjese u svoju ordinaciju. Ali mušterije u ono blaženo doba, kad se nikome nije žurilo nisu prigovarale. Dapače svakome je bilo milo da čim više ostane u brijačnici i da čim više toga dozna. Čovjek bi došao u tri sata poslije podne i ostao do osam navečer. I onaj koji je došao prvi na red za brijanje ostao bi tu još par sati na čakuli.

Najveće uživanje mušterijama poslije brijanja je bilo, kad bi ih šjor Bartul »zaškiceta« svojim posebnim specijalitetom, vodom od dešpika, lavande. Čovjek bio onako osvižen, rinfleškan uzdahnu od gusta. Bartul je nadalje bio i mužikant i zna je dobro udarat u tamburin, pa je i to bio veliki gubitak za mužiku od komune. A zna' je i lipo piva' u crikvi, a osobito muku Isusovu na Veliki petak ujutro. Vidite, koliko je misto izgubilo kad je šjor Bartul umri! Kad bi se niko posvadi u famiji doša' bi u šjor Bartula po savit i stvar bi se izgadila. Kad je tribalo pomoć siromahu Bartul je bi' prvi i on bi' vazda govori: »Dobi' san od bogatega da mogu da' siromahu«. Dici siromaha zna bi kupi postole, i ažuntat koji fjorin onemu, koji bi parti pu' Amerike. Siromahe je briči muhte i muhte bi dava' likove. Pa kako da se ne tuguje za ovakin dobrin čovikon, da se ne proplače onog jutra, kad se vidilo zatvorenu barbircu za vazda i kako jadan kanarin »Berekin« skače po gajbi i čeka zaludu svoga gospodara.

Upravo onog jutra žena nekog siromašnog ribara donila je šjor Bartulu iz zahvalnosti, što joj je pisa nekoliko puti sinu u Navijorku, jednega lipega velikega rumbača. Začudila se kad je vidila da je barbircica zatvorena. Što to hoće reć? Odmar ie promislila na zlo. Na to se otvori prozor u susidstvu i začuje se glas stare žene: »Šjor Bartul je . . .« — i ni mogla ništa više izreć. Prozor se jope brzo zatvori. Ribareva žena se zbuni, baci pogled na crnu zastavicu koja je tužno lepršala, probljedi i zarida: »Umri-i! Joh meni majko moja-a-a-a! Dobri moj šjor Bartu-u-ule zašto si nam umri-i-i-i-i?« Skupila se čejad da utiša jadnu Žuvu. »Nemoj, nemoj plakat moja Žuve. Hodi, ala, lipo doma. A što ćeš? Bog je tako hti. I nama je žal, a svi ćemo za njin. Ko prin, ko poslin. Tako nam je svima sujeno. Hodi, hodi moja Žuve doma i nemo' tu plakati«.

Sva u suzama pojde Žuva u Dun Ivana i dršćući od plača promuca:

— E-ev-v-o-o v-an ov-vega r-rumbača i još d-dvi š-šestica d-da bude z-za s-sviću i z-za misu, z-za dušu p-pokojnega a-ah naš-šega d-d-obrega š-šjor — Bartula.

I tako je Dun Ivan došao do dobre večere. Ribu, koja je bila namijenjena pokojnom Bartulu pojeo je on s prijateljima. I uprkos silnoj žalosti koja je vladala u mjestu ipak su je sa slašću pojeli. Ta, bio je to rumbac, obliš. Riba dostojna kraljevske trpeze. Poslije dobre večere dobro se i popilo i razgovaralo o pokojnom Bartulu, a na koncu je morao učitelj, koji se razumio u život u moru pričati i o ribi koju su pojeli umjesto pokojnog barbira.

— Ovaj rumbac, koji nam je večeras toliko išao u tek — započne učitelj s pričanjem, to je jedna vrst lista. Čudne su to ribe, naime čudan je njihov razvitak. Zamislite vi čovjeka koji, recimo, na primjer, u petoj godini života počne mijenjati oblik tako da mu se oko s lijeve strane počne pomicati na desnu, isto tako i uho, pa donekle i lijeva ruka, onda i usta i nos tako da lijeva strana ostane gola.

— Oslobodi nas Bože! uzdahne Justina sestra Dun Ivana.

— Eto, tako vam je s tim ribama, koje listovima nazivamo. U prvim danima mladosti slične drugim ribama kojima je tijelo simetrično, to jest desna strana jednaka lijevoj. Ali malo po malo počne se dešavati promjena. Lijeva strana kao da se pomiče na desno ili pak s desne strane na lijevo. Tijelo se nekako počne širiti kao u raže. Sada je mladom listu teško i plivati kao drugoj ribi, uspravno a k tome još na površini pučine mora. Ne preostaje mu drugo nego da potraži dno. Tek kad je jedan i pol centimetra velika već je ova riba dobila stalan oblik. Kako je samo čudna sada! Dva oka stisnuta na jednoj strani a usta iskrivljena. Jedno oko se preko glave pomaklo na drugu stranu a druga strana ostala glatka i bijela. Čudno, zar ne?!

Ali ta promjena oblika imade svoj razlog. Listovi su ribe koje sigurno bolje prolaze na dnu, nego da bi plivale slobodno pučinom, i što se tiče hrane i što se tiče neprijatelja. Listovi se znaju majstorski sakriti u pijesak ili mulj. Tik do dna počnu brzo i jako pomicati perajama tako da se pijesak i mulj uzmuti. Onda brže bolje legnu na to mjesto, a pijesak počne padati natrag na dno i tako pokrije čitavo tijelo lista. Proviruju samo dva oka. Pa tko bi ga opazio? Treba li navaliti na plijen, na koju manju ribu ili raka list odmah i s lakoćom strese sa sebe masku. A kakve samo lukave oči ima. Nisu mu ukočene kao kod drugih riba. List može očima okretati na sve strane, a također ih može uzdignuti ili dublje povući u očnu šupljinu. A i pogled mu je živahan. Osim toga ima i vjeđe, pa dok se neprijatelj približi pijesku ili mulju, gdje se on skriva, naš lukavac zažmiri da ga vatreni pogledi ne izdadu. Da budu manje upadni listovi su gore tamne boje, prilagođeni okolišu tako da ih neprijatelj koji vrebao odozgo ne može lako opaziti. Ispod je pak svjetao, da opet kad se zaleti iz dubine prema površini kroz koju prodire svjetlost ne padne u oko drugim neprijateljima koji su na dnu. A i drugim je ribama s istog razloga hrbat taman, donja strana svjetlija, a postrance su išarane prema okolišu u kojem žive. Sve dakle imade svoju svrhu. A da vidite samo kako list može da mijenja boju

gornje strane tijela prema okolišu. Dospije li iz žućkastog pijeska u sivi odmah je siv i obratno.

Obitelj listova ili plosnatica, Pleuronectidae, Plattfische je veoma velika i prilično rasprostranjena, a najviše u morima toploga i umjerenog pojasa. Imade mnoštvo vrsti s još više odlika. Neke vrste vole dubinu neke pak pliće dno. Najviše ih se lovi mrežama. U nekim morima sjeverne Evrope imade mnoštvo tih riba, a pošto im meso slovi kao velika poslastica, a i zbog hranjive vrijednosti je traženo, to ribari znaju zaraditi velike svote lovom na listove. U sjevernim krajevima radi zimske prehrane velike primjerke listova konzerviraju. Mnogo ih sole i to tako da ih najprije razrežu po dužini na uske komade. Neki ih suše u dimu ili na zraku kao i bakalare.

— Vidite, to ne bi bilo loše da i naši ribari pokušaju soliti velike primjerke listova — primijeti jedan iz društva. — Bila bi to dobra hrana za zimu.

— Listovi nisu samo stanovnici mora. Mnoge vrste zalaze duboko u rijeke i tamo žive, a osobito u nekim rijekama sjeverne Evrope. Najveći im je neprijatelj, čini se rod raža s kojima se veliki listovi znaju i u koštac pograbit, jer listovi nisu kukavice.

Ne vole listovi biti osamljeni, već traže društvo. Neke vrste žive i u velikim jatima, a osobito ta jata znaju biti veoma velika kad nastupi doba mriještenja. Onda kreću tražeći pogodno tlo. Sjeverni ribari to znadu i onda ih traže, jer ako se namjere na takva velika jata lovina znade biti obilna i unosna.

I u Jadranu imademo nekoliko vrsti listova. Zbog mesa najviše se cijeni veliki obliš ili oblič, a nazivaju ga i rumbac, rumbač. Latinski mu je naziv *Rhombus maximus*, talijanski Rombo, a njemački Steinbutt. Tijelo je šire nego kod ostalih vrsti listova. Imade primjeraka do jedan metar dugih i do preko 30 kilograma teških, pa spada među najveće listove. Ženka znade imati i do milijun jaja, ali naravno da iz te množine jaja malo listića ugleda život, ili pak padaju žrtvom raznih morskih proždrljivaca. Treba da spomenemo i to, da jaja listova imaju u sebi kapljicu ulja, tako da mogu doći do površine i uzdržati se na njoj. Kod nas imade obliša oko ušća Neretve i to povećih primjeraka, a zalaze i u rijeku. U Jadranu živi još i glatki obliš, *Rhombus laevis*, Sfazo, Glatbutt, koji je manji od prije spomenutog te još četiri odlike ove vrste. Oči su oblišima obično na lijevoj strani.

Iverak, plosnatica ili kalkan, *Platessa passer*, Passera, Flunder naraste najviše do nekih 28 centimetara i teži preko dva kilograma. Na gornjoj strani imade tamne pjege. I iverak zalazi iz mora u rijeke, pa se i njega u Neretvi lovi. Oči su mu na desnoj strani, a imade primjeraka kojima su na lijevoj.

Još jedna vrsta listova je poznata u Jadranu, a to je zalistak poznat pod imenom švoja, *Solea vulgaris*, svoglio, Zunge. Veoma je rasprostranjen pa čak i do Ledenog mora. Voli veću dubinu i muljevito dno. Naraste do preko 50 centimetara, a

teži do tri kilograma. Tijelo mu je nešto duguljasto, a oči na desnoj strani koje su smeđe boje. I zalistak rado zalazi u slatku vodu, pa i njega love u Neretvi. Zalistaka i obliša cijene osobito sladokusci kao najtečnije među svim listovima. Znala je Žuva dobro koju ribu voli Bartul, Bog mu daj pokoj duši. Zna je on što su to dobri bokuni.

Ma ovi je bi suđen nami — reče Dun Ivan.

— Ali najviše se u svijetu cijene listovi koje zovu »zlatni jezici«, *Plattesa vulgaris*, *Goldbutt*, a srodni su prije spomenutom iverku koji živi u Jadranu. Zlatni jezik je stanovnik sjevernih mora.

Narodi sjeverne Evrope hrane se mnogo također i jednom drugom vrsti koju nazivaju »konjski jezik«. To je *Hippoglossus vulgaris*, *Heilbutt*, *Ipaglossus commune*. Za vrijeme proljeća dolaze oni u velikom mnoštvu bliže obali i zalaze u zaljeve. Još nešto zanimljivog! Jetra od nekih vrsta morskih listova, a osobito onih iz sjevernih mora ne samo da su veoma hranjiva, već se iz njih cijedi veoma ljekovito riblje ulje kao iz jetara bakalarevih. To ulje sadrži obilno vitamina A i D, zatim joda i fosfora te drugih tvari potrebnih ljudskom organizmu. I ulje od konjskog jezika preporuča se mnogo kao lijek protiv tjelesne slabosti, čireva, nečistih rana, škrofuloze, sušice, rahitisa i ostalih nekih

bolesti. Toliko se u liječničkoj znanosti cijeni ljekovitost ribljeg ulja da je ono s pravom nazvano »tekuće polarno sunce«. Ono u sebi sadržava preko vitamina D i ultraljubičasto-sunčane zrake.

— A da ga je Žuva donila bidnemu Bartulu dan prin, moguće da bi ga ovi rumbac bi okripi i ne bi tako brzo svršši — primjeti Justina.

— A ma što govoriš ludosti! otrese se Dun Ivan. — Bog je tako htio da umre danas, a mi da misto njega izimo rumbača. Ne razumiš ti nike stvari, moja Justina! — I time je završila pripovist o rumbaču.

Kakav je samo bi sprovod! Rika svita iz grada i sela. Pustih suza, uzdaha, plača! — A kako se samo judima paralo srce kad su gledali kako niki od daleke svojte pokojnega raznašaju stvari poslin sprovoda. Teško je bilo gledat kako su iz barbirnice nosili one starinske škancije, poltrone, botije s profumima, kvadre, zrcala, špacete. E, a što ćemo? Taki je život! Staro odhaja, a novo dohaja. Umri je barbir Bartul, a šnjim zadnje čeljade koje je još podsićalo na starinska vrimenta koja se nikad više vratit neće. Bartul je svršši bričit, zatvorila se barbirnica. Zatvorila se š njom i svršila jedna era, razdoblje tog malog mista. Za uvik. Ma život gre dalje...

